

*Vladimir Cvijanović**

Vercellone, C., ur. (2007):

**KOGNITIVNI KAPITALIZAM - ZNANJE I FINACIJE
U POSTFORDISTIČKOM RAZDOBLJU.**

Zagreb: Politička kultura.

Hrvatski je treći jezik u svijetu na kojem je objavljena ova knjiga – odmah nakon francuskoga i talijanskoga izdanja. Taj podatak i ne bi bio toliko značajan da ta knjiga ne obrađuje iznimno važne teme vezane uz tezu o kognitivnom kapitalizmu. Za hrvatsko izdanje zaslužan je profesor Matko Meštrović, koji je prepoznao njezinu važnost i preporučio ju je za prevođenje.¹

Zagovornici teze o kognitivnom kapitalizmu tvrde da je kapitalizam iz faze industrijskoga kapitalizma ušao u novu, kognitivnu fazu. Nju, pak, karakteriziraju neke krucijalne promjene: 1) znanje je sve manje monopolizirano (od jedne klase građana, odnosno pojedinih sektora kao što su sveučilišta i istraživački instituti), pa njegov nositelj postaje društvo u cjelini; 2) u proizvodnji su sve više zastupljene nematerijalne vrijednosti, tj. nematerijalni rad, a to ima brojne posljedice na valorizaciju kapitala, na podjelu rada, na radno vrijeme radnika, itd.; 3) kapital i radna snaga ne mogu se valorizirati odvojeno, jer radna snaga sve više postaje nositeljem kapitala (znanja, ideje); 4) inovacije postaju potrebne i frekventne i stvaraju se u procesu koji nadilazi vrijeme rada individualnoga radnika provedeno na poslu; 5) znanje više nije podčinjeno procesu proizvodnje, nego se od

* V. Cvijanović, mr. sc., asistent na Ekonomskom fakultetu Zagreb (www.efzg.hr/vcvijanovic).
E-mail: vcvijanovic@efzg.hr

¹ Matko Meštrović je u br. 11/2006. Ekonomskog pregleda objavio prikaz talijanskog izdanja ove knjige.

njega i odvajanja. Pritom se pojam kognitivnog kapitalizma ne može poistovjećivati s pojmom ekonomije zasnovane na znanju. Potonji bi se pojam mogao vezivati uz brojna povijesna razdoblja, ali se uz njega ne vežu jasne asocijacije na promjene u oblicima podjele rada. Štoviše, taj pojam ne govori ni o tome je li sve veća zastupljenost znanja rezultat nekog tehnološkog determinizma ili ne.

Hrvatsko izdanje knjige koja je pred nama predstavlja probrane radove iz dvaju prethodnih izdanja koje je uredio Carlo Vercellone, francuskog *Sommes-nous sortis du capitalisme industriel?*, Paris: La Dispute, (2003.) i talijanskog *Capitalismo cognitivo. Conoscenza e finanza nell'epoca postfordista*, Roma: Manifestolibri, (2006.). Dok se prvom knjigom urednik pita "Jesmo li izašli iz industrijskog kapitalizma?", drugom isti urednik samim naslovom "Kognitivni kapitalizam – znanje i financije u postfordističkom razdoblju" sugerira da to više nije upitno. Iako ni sam urednik, niti ostali autori (još) ne pretendiraju na to da tezu o kognitivnom kapitalizmu proglase teorijom, u ovoj se knjizi (hrvatskom izdanju) nudi mnoštvo argumentacije koja je nedvojbeno učvršćuju.

Knjiga ima 258 stranica, a njezina je složena tematika podijeljena na tri dijela koja slijede nakon Vercelloneovog uvoda: 1) Od industrijskog kapitalizma do ekonomije znanja: prema postsmitovskom 21. stoljeću, 2) Transformacije podjele rada i financijarizacija, 3) Transformacije u podjeli rada i nove norme raspodjele: zajamčeni socijalni dohodak. U cjelini je zastupljen teoretski ekonomski i historijski pristup koji kapitalizam sagleda sustavno, s dugim povijesnim horizontom.

Svaki se dio knjige sastoji od nekoliko poglavlja. Prvi ima slijedeće priloge: Didier Lebert i Carlo Vercellone: "Uloga znanja u dinamici dugog razdoblja kapitalizma"; Carlo Vercellone: "Osnove za marksovsko čitanje hipoteze o kognitivnom kapitalizmu"; Antonella Corsani: "Kognitivni kapitalizam: politička ekonomija u slijepoj ulici"; Geneviève Schméder: "Prijelomi i diskontinuiteti u dinamici podjele rada"; Pascal Petit i Luc Soete: "Tehnički napredak i novi dualizmi" i, na kraju prvoga dijela – El Mouhoub Mouhoud: "Međunarodna podjela rada i ekonomija znanja". U drugome su dijelu slijedeći radovi: Pierre Dockès: "Metakapitalizam i transformacije proizvodnog poretka"; François Chesnais: "Odnosi vlasništva i oblici prisvajanja 'kognitivnog' u korist financijskog kapitalizma"; Claude Serfati: "Financijski kapitalizam u središtu suvremenih proizvodnih odnosa"; Jean-Claude Delaunay: "Kapitalizam financija, usluga i znanja"; Stefano Lucarelli i Jacopo Mazza: "Kriza blagostanja, egzistencijalni dohodak i eutanazija kognitivnog rentijera"; Patrick Dieuaide: "Širenje informacijsko-komunikacijskih tehnologija, promjena u organizaciji i razvoj burzovnih tržišta". Treći, ujedno i posljednji dio knjige, po istom principu sadrži više tematski srodnih priloga u kojima se obrađuju pitanja raspodjele: Jean-Marie Monnier i Carlo Vercellone: "Temelji i izvedivost zajamčenog socijalnog dohotka"; Andrea Fumagalli i Stefano Lucarelli: "Tržište rada, bioekonomija i egzistencijalni dohodak"; Yann Moulier

Boutang: "Kognitivni kapitalizam i novi oblici kodifikacije najamnog odnosa"; René Passet: "Od komutativne do distributivne pravde: dohodak državljanina"; Bernard Paulré: "Podjela rada i financije: pokušaj sinteze". Nakon ovoga dijela knjige slijede opsežan prikaz ukupne bibliografije i pogovor Matka Meštovića koji je i stručno redigirao prijevod Srđana Rahelića.

Gledano iz drugoga rakursa knjiga bi se, zapravo, mogla okarakterizirati kao pokušaj razotkrivanja osnovnih proturječja dominirajućeg kapitalističkog sustava i razlučivanjem značaja "društvenog" u odnosu na "privatno". Proturječja koja izbijaju u prvi plan jesu ona između privatnoga vlasništva nad sredstvima za proizvodnju i sve složenijega društvenoga karaktera suvremene proizvodnje; (preduga) patentna zaštita kao privatno profitabilna, a društveno štetna; "financijski kapital" kao stimulativni i destruktivni faktor za "realni" sektor, *trade off* između kontrole zaposlenika i njihove kreativnosti, itd. Pritom Mouhoud u svom prilogu ističe da dominantni trend nipošto nije homogen, već da se aktivnosti zasnovane na znanju akumuliraju pretežno u Sjevernoj Americi, Zapadnoj Europi i Japanu.

Kako se ističe u knjizi, suvremeni (kognitivni) kapitalizam na sve moguće načine nastoji pretvoriti (gotovo svaki) oblik ljudskoga odnosa u robu i privatizirati i ono što je po naravi društveno. Jasno i argumentirano razrađuje se pomalo nevjerojatna zamisao da svaki građanin može ostvariti pravo na zajamčeni, egzistencijalni dohodak. Upravo se po toj dimenziji vidi da je štivo koje je pred nama iznimno politički važno. Monnier i Vercellone čak iznose i procjenu bruto troškova zajamčenoga socijalnoga dohotka za Francusku (str. 189). Fumagalli i Lucarelli osnažuju tu argumentaciju uvodeći pojam bioekonomije (str. 198).

Posljedice su tih postavki za ekonomsku teoriju, kako *mainstream*, tako i heterodoksnu, brojne. Tekstovi u knjizi svojom utemeljenošću zadiru u socijalnu ontologiju i filozofiju, zadržavajući veoma jasan pogled na društvenu stvarnost i na njezinu funkcionalnu i strukturalnu pojavnost. Razotkrivajući kontradikcije svojstvene kognitivnom kapitalizmu i zagovarajući cjeloviti povijesno kritički pogled ova zbirka tekstova predstavlja jasnu negaciju osnovnih postulata neoklasične škole ekonomskog mišljenja. U svijetu heterodoksnih ideja ona, pak, čini kvalitativni pomak na bolje, jer propituje i aktualizira marksističku školu ekonomskog mišljenja. Zbog važnosti i opsega tema kojima se bavi, iz ove istraživačke tradicije mogu učiti i postkejnezijski i institucionalisti.